

Vejen til 1984

THOMAS PYNCHON

George Orwell blev født som Eric Arthur Blair den 25. juni 1903 i Motihari, en lille by i Bengalen nær ved grænsen til Nepal midt i et yderst produktivt opiumdistrikt. Hans far var ansat som agent i British Opium Department, dog ikke for at anholde opiumsavlere, men for at føre kvalitetskontrol med afgrøderne, som England gennem lang tid havde haft monopol på. Året efter blev den lille Eric sendt hjem til England sammen med sin mor og søster, og han vendte først tilbage i 1922, nu som assistent i Indian Imperial Police i Burma. Det var en vellønnet stilling, men da han var hjemme på orlov i 1927, besluttede han til sin fars store sorg at sige den op, fordi han ville bruge sit liv og sine evner til at blive forfatter, hvad han da også blev. Efter udgivelsen af den første bog, *Down and Out in Paris and London* (dansk udg. *Paris og London på vrangen*), antog han pseudonymet George Orwell, og det blev hans navn derefter. Orwell, et af flere navne han havde benyttet, mens han gennemtravede England på kryds og tværs, var måske inspireret af en flod af samme navn i Suffolk.

1984 var Orwells sidste bog – da den udkom i 1949, havde han skrevet tolv andre, deriblandt den meget roste og populære *Animal Farm* (dansk udg. *Kammerat Napoleon*). I et essay fra sommeren 1946 med titlen “Why I Write” skriver han:

Animal Farm var den første bog, hvor jeg i fuld bevidsthed om, hvad jeg gjorde, forsøgte at forene det politiske og det kunstneriske. Det er syv år siden, jeg sidst har skrevet en roman, men jeg håber på at skrive en til inden så længe. Det bliver sikkert en fiasko, for hver eneste bog er en fiasko, men jeg ved med en vis klarhed, hvad det er for en slags roman, jeg vil skrive.

Kort tid efter begyndte han at arbejde på 1984.

På en måde har denne roman taget skade af sammenligningen med den vellykkede *Animal Farm*, der af de fleste blev læst som en ukompliceret allegori over den russiske revolutions bedrøvelige skæbne. Fra det øjeblik Big Brothers overskæg dukker op på første side af 1984, kommer mange læsere umiddelbart til at tænke på Stalin og læser derfor historien som en træfsikker analogi, sådan som de også læste den tidligere roman. Big Brothers ansigt er uden tvivl Stalins, og den forkastelige partikætter Emmanuel Goldstein er temmelig sikkert et portræt af Trotskij, men de svarer alligevel ikke på alle punkter så nøjagtigt til modellerne, som Snowball og Napoleon gjorde i *Animal Farm*. Dette forhindrede dog ikke bogen i at blive markedsført i USA som en slags antikommunistisk kampskrift. Den udkom i mccarthysmets velmagtsdage, da “kommunismen” officielt blev fordømt som en verdensomspændende, monolitisk trussel, og da der var lige så lidt mening i at sondre mellem Stalin og Trotskij som i at lære får at kende forskel på forskellige slags ulve.

Under Koreakrigen (1950–53) fik offentligheden kendskab til den påståede kommunistiske ideologiske indoktrinering ved hjælp af “hjernevask”, en metode der efter sigende byggede på I.P. Pavlovs forskning; Pavlov dresserede hunde til at savle på kommando, ligesom de sovjetiske teknokrater senere betingede deres menneskelige forsøgsdyr til at reagere med politiske reflekser, der var til gavn for staten. Det hed sig, at russerne havde uddannet deres vasaller, kineserne og de nordkoreanske kommunister, til at bruge disse metoder. Læsere, der var fast besluttet på at fortolke 1984 som en simpel fordømmelse af stalintidens grusomheder, blev ikke specielt

overraskede over, at hovedpersonen Winston Smith blev udsat for noget, der i påfaldende grad minder om hjernevask i en langvarig og uhyggeligt udpenslet form.

Dette var sådan set ikke Orwells hensigt. Selv om 1984 har trøstet og styrket flere generationer af antikommunistiske ideologer med deres helt egne pavlovske reflekser, var Orwells politiske ståsted ikke kun venstreorienteret, men nærmest til venstre for den yderste venstrefløj. Han rejste til Spanien i 1937 for at bekæmpe Franco og hans naziststøttede fascister, og her erkendte han meget snart, at der var forskel på ægte og falsk antifascisme. "Krigen i Spanien og visse andre begivenheder i 1936-37," skrev han ti år senere, "åbnede mine øjne, og siden da var jeg ikke i tvivl om mit ståsted. Hver eneste lødige linje, jeg har skrevet siden 1936, er direkte eller indirekte skrevet *imod* totalitarismen og *for* den demokratiske socialisme, som jeg forstår den."

Orwell opfattede sig selv som medlem af den "systemkritiske venstrefløj" forstået som modsætning til den "officielle venstrefløj", der svarede nogenlunde til det britiske Labourparti, som han allerede før anden verdenskrig var kommet til at betragte som potentielt hvis ikke fuldt ud fascistisk. Mere eller mindre bevidst fandt han lighedspunkter mellem det britiske Labour og kommunistpartiet under Stalin – begge hævdede, mente han, at de forsvarede arbejderklassen mod kapitalismen, men var i realiteten kun interesseret i at etablere og bevare deres egen magt. Masserne var der kun for at blive udnyttet – i kraft af deres idealisme, deres sociale harme, deres villighed til at arbejde for en ussel løn – men blev svigtet den ene gang efter den anden.

Nu er det sådan, at har man fascistiske tilbøjeligheder – eller er man simpelt hen parat til at tage staten i forsvar, hvad enten den handler rigtigt eller forkert – vil man straks gøre opmærksom på, at der her er tale om en tankegang fra før krigen, og at i det øjeblik fjendens bomber falder på fædrelandet, ødelægger landskabet og tager livet af ens familie og venner, bliver alle den slags spekulationer irrelevante eller måske ligefrem statsfjendtlige. Når fædrelandet er truet, har man brug for en stærk ledelse og effektive modforanstaltninger, og hvis det er fascisme,

så kald det bare det, der er alligevel ingen, der hører efter, alle venter kun på at høre sirenerne aflæse alarmen, når bombeangrebet er forbi. Men det faktum, at et argument – eller en profeti – kan virke malplaceret, når det fremsættes under en senere opstået krise, gør det ikke nødvendigvis forkert. Man kan også argumentere for, at Churchills krigskabinet opførte sig som et fascistisk regime, for så vidt det censurerede pressen, kontrollerede lønninger og priser, indskrænkede friheden til at rejse og i det hele taget indordnede borgernes rettigheder under en selvdefineret nødvendighed dikteret af krigen.

Orwells kritik af Englands officielle venstrefløj undergik en vis forandring i juli 1945, da de britiske vælgere ved den først givne lejlighed med et overvældende stort flertal forkastede krigsregeringen og i stedet indvalgte en Labourregering, der bevarede magten indtil 1951 – lidt ud over den tid, Orwell havde tilbage at leve i – og i løbet af denne periode fik mulighed for at præge det britiske samfund efter "socialistiske" principper. Orwell, der altid kritiserede systemet, har sikkert med fornøjelse gjort partiet opmærksom på dets selvmodsigelser, især i den udstrækning de skyldtes støtten til og samarbejdet med den undertrykkende, konservativt ledede regering under krigen. Men når arbejderpartiet Labour nu engang havde kendt magtens sødme, var det så sandsynligt, at det ville give afkald på den og i stedet kæmpe for de oprindelige idealer og forsvare de undertrykte? Projicerer man denne vilje til magt fire årtier ud i fremtiden, ender man nemt med Engsoc, Oceania og Big Brother.

Det fremgår tydeligt af Orwells breve og artikler fra den periode, da han arbejdede på 1984, at han var fortvivlet over "socialismens" udvikling efter krigen. Hvad der på Keir Hardies tid havde været en retfærdig kamp mod kapitalismens ubestrideligt kriminelle behandling af de mennesker, den udbyttede for profittens skyld, var i Orwells levetid blevet en skammelig etableret institution, der var til fals for den højstbydende, og som i alt for mange situationer kun tænkte på at bevare magten. Og det gjaldt endda kun England – i andre lande var den socialistiske bevægelse blevet fordærvet på langt mere ildevarslende måder, først og fremmest med

Stalins arbejdslejlre og de nazistiske gaskamre som det skæbnesvangre resultat.

Orwell var specielt kritisk over for venstrefløjens udbredte trofasthed mod det stalinistiske regime til trods for de mange uigendrivelige beviser på dets ondartede karakter. "Af temmelig komplicerede årsager," skrev han i marts 1948, kort efter at han var begyndt at redigere det første udkast til 1984,

har så godt som hele den engelske venstrefløj ladet sig overbevise om, at det russiske regime er 'socialistisk', selv om man stiltiende erkender, at det i sin ånd og praksis er grundlæggende forskelligt fra det, man her i landet forstår ved 'socialisme'. Resultatet er en slags skizofren tankegang, hvor et ord som 'demokrati' kan have to indbyrdes uforenelige betydninger, og hvor fænomener som koncentrationslejre og tvangsforflytninger kan være både rigtige og forkerte på samme tid.

Vi genkender denne "skizofrene tankegang", fordi den er grundlaget for en af de store nyskabelser i 1984 og er gledet ind i det politiske dagligsprog – dobbelttænkning og bestræbelsen på at identificere og analysere den. Som beskrevet i Emmanuel Goldsteins *Den oligarkiske kollektivismes teori og praksis*, et farligt og statsfjendtligt skrift, der er forbudt i Oceania og kun omtales som *bogen*, er dobbelttænkning en form for mental disciplin, der har det for alle partimedlemmer ønskværdige og nødvendige mål at udvikle evnen til at tro på to modstridende sandheder på én gang. Der er ikke noget nyt i det. Vi gør det alle sammen. Inden for socialpsykologien har fænomenet længe været kendt under betegnelsen "kognitiv dissonans". Man kan også kalde det "sektionsopdelt tænkning". F. Scott Fitzgerald mente, at evnen til at tænke to modstridende tanker på én gang var et af geniets kendetegn. For Walt Whitman ("Modsiger jeg mig selv? Meget vel, så modsiger jeg mig selv") var det ensbetydende med at være stor og rumme mangfoldigheder, for yogien Berra var det et spørgsmål om at nå til en skillevej og vælge den, og for Schrödingers kat var det det kvantemekaniske paradoks at være død og levende på samme tid.

Dette begreb lader til at have været et dilemma for Orwell, en slags meta-dobbelttænkning – som

bød ham imod, fordi den rummede ubegrænsede muligheder for at gøre skade, men som samtidig fascinerede ham, fordi den åbnede mulighed for at ophæve modsætninger, omtrent som om en slags afvigende form for zenbuddhisme med tre grundlæggende koaner svarende til Partiets tre slagord – "Krig er fred", "Frihed er slaveri" og "Uvidenhed er styrke" – blev anvendt med onde hensigter.

Den mest gennemførte repræsentant for dobbelttænkning i 1984 er inderpartifunktionæren O'Brien, Winstons forfører og forræder, beskytter og ødelægger. Han tror i fuld oprigtighed på det regime, han arbejder for, men kan også optræde i rollen som en nidkær revolutionær, der arbejder på at undergrave det. Han opfatter sig selv som en celle i statens større organisme, men det er hans overbevisende og selvmodsigende individualitet, man husker. Han er en overlegent velformuleret tilhænger af den totalitære fremtid, men afslører lidt efter lidt en uligevægtig side af sig selv, en manglende virkeligheds erkendelse, der folder sig ud i al sin ubehagelighed under Winston Smiths smertefulde og fortvivlende genuddannelse i Kærlighedsministeriet.

Dobbelttænkning kommer også til udtryk i betegnelserne for de overministerier, hvorfra Oceania regeres – Fredsministeriet fører krig, Sandhedsministeriet lyver, og Kærlighedsministeriet torterer og dræber enhver, der anses for at udgøre en trussel. Hvis dette virker overdrevet forvrænget, kan man bare tænke på vore dages USA, hvor kun de færreste finder det mærkeligt, at der findes et krigsførende departement ved navn "forsvarsministeriet", og hvor man uden at blinke taler om et "justitsministerium", hvis mest magtfulde underafdeling, FBI, gør sig skyldig i veldokumenterede overtrædelser af menneskerettigheder og andre forfatningssikrede rettigheder. Vores nominelt frie nyhedsmedier er forpligtet til at sørge for en "afbalanceret" nyhedsdækning, hvilket indebærer, at enhver "sandhed" omgående modsvares af en modsat og lige så stor "sandhed". Hver eneste dag bliver offentligheden bombarderet med revideret historieskrivning, officielt hukommelsestab og direkte løgne, der alt sammen går under den harmløse betegnelse "spin", som om der ikke var tale om andet end en tur i en uskadelig karrusel.

Vi ved bedre, end man fortæller os, men ville ønske, at det ikke forholdt sig sådan. Vi tror og tvivler på samme tid – det lader til at være et vilkår for politisk tænkning i en moderne superstat, at der altid er mindst to opfattelser af langt de fleste spørgsmål. Det siger sig selv, at dette forhold er af stor værdi for magthaverne, som ønsker at blive ved magten, helst i al evighed.

Bortset fra venstrefløjens ambivalens i forhold til den sovjetiske virkelighed opstod der i kølvandet på anden verdenskrig en hel del andre muligheder for aktiv dobbelttænkning. I den euforiske sejrusrus begik den vindende part efter Orwells mening en række lige så skæbnesvangre fejltagelser som under fredsforhandlingerne i Versailles efter første verdenskrig. Trods de bedste hensigter rummede delingen af krigsbyttet mellem de tidligere allierede kimen til alvorlige konflikter. Orwells utilfredshed med “freden” er faktisk et af de væsentligste betydningslag i 1984.

“Den egentlige hensigt med bogen,” skrev Orwell til sin forlægger sidst i 1948 – så vidt man ved, på et tidligt tidspunkt i arbejdet med at redigere manuskriptet – “er at skabe debat om virkningerne af at inddele verden i “indflydelsessfærer” (som jeg i 1944 opfattede som et resultat af Teherankonferencen) ...”

Nu kan man naturligvis ikke altid stole på, hvad forfattere siger om deres inspirationskilder. Men det er nok umagen værd at se på fantasiens arbejdsproces. Teherankonferencen var det første allierede topmøde under anden verdenskrig, og det fandt sted sidst i 1943 med deltagelse af Roosevelt, Churchill og Stalin. Blandt de emner man drøftede var også spørgsmålet om, hvordan Tyskland skulle deles i besættelseszoner efter kapitulationen. Et af de andre spørgsmål var, hvor meget af Polen de forskellige parter skulle have. Da Orwell opfandt Oceania, Eurasien og Østasien, forstørrede han åbenbart Teherankonferencen op og forestillede sig en besejret verden i stedet for et besejret land. Selv om Kina ikke var med, og den kinesiske revolution i 1948 stadig var på bedding, havde Orwell rejst i det fjerne Østen og var derfor klar over, at han ikke kunne ignorere Østasiens betydning, når han inddelte verden i zoner og indflydelsessfærer. Datidens geopolitiske

tænkere var begejstrede for den britiske geograf Halford Mackinder, som havde opfundet begreber som “verdensøen” – dvs. Europa, Asien og Afrika anskuet som en enkelt landmasse omgivet af vand og “historiens akse”, hvis hovedland var det “Eurasien”, man finder i 1984. “Den, som behersker hovedlandet, regerer verdensøen”; sådan havde Mackinder udtrykt det, og “Den, som behersker verdensøen, regerer verden,” et udsagn der havde gjort et vist indtryk på Hitler og andre realpolitiske teoretikere.

En af Mackinders disciple, som havde gode forbindelser i efterretningskredse, hed James Burnham, en amerikansk eks-trotskist, som engang i 1942 havde offentliggjort en provokerende analyse af den daværende verdenskrise med titlen *The Managerial Revolution* (dvs. ‘Ledelsesrevolutionen’), som Orwell i 1946 skrev en længere anmeldelse af. På et tidspunkt hvor England stadig desperat forsvarede sig mod tyske angreb, og tyske tropper var nået helt frem til Moskva, påstod Burnham, at efter den nært forestående erobring af Rusland og det globale hovedland, ville fremtiden stå i Hitlers tegn. Senere under krigen, da Burnham var ansat i OSS, og Tyskland var på vej mod nederlaget, ændrede Burnham mening, som det fremgår af en længere artikel med titlen “Lenins arvtager”, hvori han hævder, at hvis ikke USA griber ind, kommer fremtiden uvægerligt til at tilhøre Stalin og det sovjetrussiske system og altså ikke længere Hitler. Orwell, der tog Burnham alvorligt, men ikke læste ham helt ukritisk, har nok været klar over, at han var en smule omskiftelig i sine synspunkter – men man finder alligevel rester af hans geopolitik i den tredelte magtbalance i 1984, hvor Burnhams sejrige Japan bliver til Østasien, Rusland til det centrale hovedland, som kontrollerer den eurasiske landmasse, mens den engelsk-amerikanske alliance forvandles til Oceania, som er baggrunden for 1984.

Spådommen om, at Storbritannien og USA vil blive ved med at danne en blok, er gået i opfyldelse, og en af konsekvenserne er, at England modsætter sig en integration med den eurasiske landmasse og fortsat er afhængig af amerikanske interesser – dollaren er således den officielle valuta i Oceania. London er stadig genkendelig som efterkrigstidens rationerede

storby. Helt fra begyndelsen med dens iskolde dukkert i form af en grå aprildag, hvor Winston Smith beslutter sig for den uigenkaldelige ulydighed, er den dystopiske livskvalitet uafvendelig – de miserable toiletforhold, tobakken der ustandselig dryser ud af cigaretterne, den elendige mad – selv om det måske ikke krævede så stor fantasi at forestille sig et sådant samfund, hvis man havde gennemlevet krigens afsavn.

Spådom og forudsigelse er ikke helt det samme, og hverken Orwell eller læseren vinder ved en forveksling af dem. Der findes en type litteraturkritiker, som i håb om at være underholdende et par øjeblikke udarbejder lister over, hvad Orwell har “fået ret i” eller det modsatte. Hvis man ser sig om her og nu, bemærker man fx, at helikopteren er blevet et populært redskab for ordenspolitiet, som det fremgår af utallige “krimidramaer” på tv, der i sig selv udøver en slags social kontrol – og for den sags skyld også det allestedsnærværende fjernsyn. Tovejsteleskærmene minder en hel del om de flade plasmaskærme, der er koblet til vores moderne “interaktive” kabelfsystemer. En nyhed er en nyhed, hvis regeringen siger, at den er det, overvågning af almindelige borgere er blevet en dagligdags politiopgave, og ransagning og pågribelse inden for rimelighedens grænser er blevet en vittighed. Og så videre. “Tænk bare, staten er blevet Big Brother, ligesom Orwell forudsagde det! Hvad siger du så?” “Ren Orwell, mand!”

Både ja og nej. Specifikke forudsigelser vedrører jo kun detaljerne. For en arbejdende profet er det vigtigere og ligefrem nødvendigt at have evnen til at trænge dybere til bunds i menneskesjælen end de fleste af os andre. Orwell erkendte i 1948, at selv om ak-

semagterne havde lidt nederlag, var viljen til fascisme ikke forsvundet, ja, fascismen var måske slet ikke realiseret endnu, havde langtfra haft sin storhedstid – den åndelige fordærvelse, den uovervindelige magtbrynde var ikke noget nyt, men et gammelkendt aspekt af både det tredje rige og af Stalins USSR, endda af det britiske Labourparti – de første udkast til en grufuld

fremtid. Hvad kunne forhindre det samme i at ske i Storbritannien og USA? Moralsk overlegenhed? Gode hensigter? Sund livsførelse?

Hvad der lige siden dengang har været inde i en støt, snigende udvikling, er som bekendt teknologien, og det har gjort humanistiske argumenter næsten irrelevante. Vi bør ikke gå for højt op i, at overvågningsmetoderne på Winston Smiths tid var så primitive. I “vores” 1984 var det integrerede kredsløb jo kun knap ti år gammelt og næsten pinligt primitivt i sam-

menligning med de vidundere, som computerteknologien kan tilbyde os nu, især hvad internettet angår, og som giver mulighed for social kontrol i et omfang, som de pudsige gamle tyranner fra det 20. århundrede med deres groteske overskæg måtte nøjes med at drømme om.

Til gengæld forudså Orwell ikke en så besynderlig udvikling som de religionskrige mellem forskellige grupper af fundamentalister, vi nu er så sørgeligt godt bekendt med. Religiøs fanatisme glimrer sært nok ved sit fravær i Oceania undtagen i form af troskab mod partiet. Big Brothers regime har alle fascismens træk – den enevældige karismatiske diktator, den totale kontrol med befolkningens adfærd, individets absolutte underkastelse for kollektivet – med undtagelse af racehadet, i særdeleshed antisemitismen, der

var et så udpræget særkende for fascismen, som Orwell kendte den. Det må nødvendigvis forundre den moderne læser. Den eneste jødiske person i bogen er Emmanuel Goldstein, og han er måske kun jøde, fordi Leon Trotskij, modellen til ham, var det. Han forbliver en biperson, hvis egentlige funktion i 1984 er at give en forklarende kommentar som forfatter til *Den oligarkiske kollektivismes teori og praksis*.

Der er skrevet meget om Orwells indstilling til jøderne, og et par kritikere er gået så vidt som til at beskyldte ham for antisemitisme. Hvis man leder efter emnet i hans essays og artikler, finder man ikke mange eksempler – han ofrede tilsyneladende ikke det jødiske problem ret megen opmærksomhed – det, der er offentliggjort, tyder enten på en slags lammelse over for de uhyrligheder, der havde fundet sted i koncentrationslejrene, eller på en manglende forståelse af hvad de indebar. Man fornemmer en vis tilbageholdenhed over for emnet, som om Orwell ville have foretrukket, at verden ikke havde belempret ham med nødvendigheden af at tænke på holocaust, når der nu var så mange andre bekymrende spørgsmål, der krævede hans stillingtagen. Romanen kan endda have været hans forsøg på at skabe en omdefinert verden, hvor holocaust ikke havde fundet sted.

Det nærmeste 1984 kommer på et antisemitisk øjeblik er den rituelle afholdelse af de “to minutters had”, der præsenteres ret tidligt i bogen, næsten som et kunstgreb for at præsentere de to andre hovedpersoner Julia og O’Brien. Men den udfoldelse af anti-goldsteinisme, der beskrives her med en så giftig umiddelbarhed, bliver på intet tidspunkt til egentligt universelt racehad. Den strategiske opvejning af racerne mod hinanden findes åbenbart ikke i Partiets værktøjskasse. “Der findes heller ikke race-diskrimination,” skriver Emmanuel Goldstein selv i *bogen* – “både jøder, negere og sydamerikanere af ren indiansk afstamning indtager de højeste stillinger i Partiet ...” Så vidt man kan slutte sig til det, anså Orwell antisemitismen for at være “en af flere varianter af den store moderne lidelse, der hedder nationalisme”, og den britiske antisemitisme i særdeleshed som endnu et udslag af britisk stupiditet. Måske troede han, at når den tredeling og sammensmeltning

af verden, han forestillede sig i 1984, havde fundet sted, ville de europæiske nationalismer ikke længere eksistere, måske fordi nationerne og dermed nationaliteterne ville være afskaffet og opslugt af en mere kollektiv identitet. Sammenholdt med romanens generelle pessimisme og den viden, vi har i dag, må det vist siges at være en ubegrundet optimistisk analyse. Det had, Orwell altid blot betragtede som mere eller mindre latterligt, har været bestemmende for så megen verdenshistorie siden 1945, at det ikke uden videre kan affærdiges.

Bortset fra den overraskende racemæssige tolerance i Oceania er også klassestrukturen en smule ejendommelig. Det burde være et klasseløst samfund, men er det ikke. Det er opdelt i Inderpartiet, Yderpartiet og proletarerne. Men da historien fortælles fra Winston Smiths synspunkt, og da han tilhører Yderpartiet, bliver proletarerne stort set ignoreret, hvad de også bliver af regimet i det hele taget. Selv om Winston Smith beundrer dem og betragter dem som en kraft, der måske kan redde samfundet, og tror på deres sejr i sidste ende, kender han ikke selv nogen proletarer – hans eneste personlige, men kun indirekte kontakt med dem er den kvinde, der synger uden for lokalet bag antikvitetsforretningen, hvor han og Julia har deres elskovsrede. “Melodien havde været en landeplage i London i flere uger. Det var en af utallige lignende melodier, der blev udgivet til glæde for proletarerne af en underafdeling i musikdepartementet.” Efter Winstons begreber, der er præget af Inderpartiet, er sangteksten “det rene vrøvl, sentimentalt sludder”. Orwell citerer den ikke desto mindre tre gange næsten ordret. Foregår der måske noget helt andet? Det er ikke til at vide – men det er sjovt at forestille sig, at Orwell, der var sangskriver i det skjulte og elskede at skrive vers med rim og rytme, også komponerede en melodi til denne tekst, og at han gik omkring og nynnede eller fløjtede den, måske flere dage i træk, mens han skrev på 1984, og drev sine omgivelser til vanvid. Han havde ikke samme kunstneriske smag som Winston Smith, en bedsteborger fra sidst i 1940’erne projiceret ud i fremtiden. Orwell holdt meget af popkulturen, som vi kalder det i dag – i musik såvel som i politik var han på folkets side.

I en anmeldelse af en roman af John Galsworthy fra 1938 skriver han i *New Statesman*, nærmest i for-bifarten:

Galsworthy var en dårlig forfatter, men indre konflikter af en eller anden art skærpede hans følsomhed og gjorde ham til en næsten god forfatter; senere overvandt han sin utilfredshed og blev atter sit gamle jeg. Det er umagen værd at stoppe op og gøre sig nogle tanker om, i hvilket omfang denne proces også gælder for én selv.

Orwell morede sig over sine kolleger på venstrefløjen, der levede i evig skræk for at blive stemplet som borgerlige. Men et eller andet sted var han måske selv bange for, at han ligesom Galsworthy en skønne dag kunne miste sin politiske vrede og ende som endnu en apologet for det bestående. Lad os vove den påstand, at han satte stor pris på sin vrede. Han havde så at sige levet sig frem til den – i Burma, Paris og London og på vejen til Wigan Pier og i Spanien, hvor han blev beskydt og senere såret af fascister – han havde investeret blod, smerte og hårdt arbejde for at gøre sig fortjent til vreden, og han var lige så knyttet til den, som en kapitalist er knyttet til sin kapital. Måske angribes forfattere oftere end andre af en frygt for at falde hen i bekvemmelighed, for at lade sig bestikke. Når man lever af at skrive, er dette givetvis en erhvervsrisiko, selv om ikke alle forfattere beklager sig over den. Det herskende systems evne til at neutralisere modstand har altid været en nærliggende risiko – processen kan minde om den, der gør det muligt for Partiet i 1984 altid at forny sig nedefra.

Orwell, der jo havde levet blandt både arbejdende og arbejdsløse fattige under depressionen i 1930'erne, havde lært at værdsætte deres sande, uforgængelige værdi som mennesker og tillægger Winston Smith en tilsvarende tro på deres modstykke i 1984, proletarerne, der er det eneste håb om en befrielse fra Oceanias dystopiske helvede. I et af de smukkeste øjeblikke i hele romanen – skønhed her defineret, som Rilke gjorde det, dvs. som en rædsel, der lige akkurat er til at udholde – sidder Winston og Julia foran et vindue og tror sig i sikkerhed, mens de betragter en kvinde, der synger nede i gården,

og Winston spejder op mod himlen og oplever en nærmest mystisk vision af de millioner af mennesker, der lever under den, "mennesker, der aldrig havde lært at tænke, men i deres hjerter, muskler og lemmer gemte den kraft, der en dag ville omstyrte den nuværende verdensorden. Hvis der var håb om redning, måtte det komme fra proletarerne!" Det er øjeblikket, før han og Julia bliver anholdt, og bogens iskolde, frygtelige finale begynder.

Inden krigen havde Orwell luftet sin utilfredshed med fremstillinger af udpenslet vold i romaner, især i de hårdkogte amerikanske kriminalromaner, der blev udgivet i kulørte blade. I en anmeldelse fra 1936 af en detektivroman citerer han et afsnit, der beskriver en brutal og systematisk gang prygl, der i uhyggelig grad minder om Winston Smiths oplevelser i Kærlighedsministeriet. Hvad er der sket? Spanien og anden verdenskrig, måske. Hvad der i en mere beskyttet tidsalder var "frastødende vås", er i efterkrigstiden blevet en del af den politiske opdragelses dagligsprog, og i Oceania i 1984 er det fast etableret. Men til forskel fra en almindelig krimiforfatter er Orwell ude af stand til ureflekteret at hengive sig til den luksus at forulempe sine personer åndeligt og fysisk. Sine steder er det svært at læse videre, næsten som om Orwell selv gennemlever hvert eneste øjeblik af Winstons lidelser.

Men i en kriminalroman er bevæggrundene – både forfatterens og personernes – som regel bestemt af økonomiske hensyn, ofte ganske smålige. "Der er ikke noget komisk ved, at en mand bliver slået ihjel," skrev Raymond Chandler engang, "men somme tider er der noget komisk ved, at han bliver slået ihjel for så lidt, og at hans død er en hovedhjørne-sten i det, vi kalder civilisationen." Til gengæld er det ikke særlig komisk, når dette økonomiske motiv fuldstændig mangler. Man kan stole på en strisser, der tager imod bestikkelse, men hvad sker der, hvis man løber på en nidkær ordenshåndhæver, der ikke gør det? Regimet i Oceania er tilsyneladende immuniseret mod pengenes tillokkelse. Det har helt andre interesser, først og fremmest magten for dens egen skyld, men også den nådesløse krig mod erindringen, begæret og sproget som udtryksmiddel for tanken.

Fra et totalitært synspunkt er det forholdsvis nemt at kontrollere hukommelsen. Der er altid en organisation i stil med Sandhedsministeriet, som kan benægte andre menneskers erindringer og skrive fortiden om. Det er en kendt sag i vore dage, at regeringsembuds mænd, der aflønnes bedre end de fleste andre mennesker, som led i deres daglige arbejde forsimples historien, banaliserer sandheden og udsletter fortiden. Den, der ikke lærte af historien, var *før i tiden* dømt til at gentage den, men det var kun sandt, indtil magthaverne fandt ud af at overbevise alle, også sig selv, om, at historien aldrig er sket eller er sket på en måde, der bedst tjener deres formål – eller endnu bedre, at den ikke har større betydning end en underlødigt tv-dokumentar, der mere eller mindre tilfældigt klippes sammen for at give en times underholdning.

Det er straks vanskeligere at kontrollere begæret. Man ved, at Hitler havde nogle ejendommelige seksuelle vaner. Guderne må vide, hvad Stalins lyster gik ud på. Selv fascister har behov, som de drømmer om at få tilfredsstillet, hvis bare de kan skaffe sig uindskrænket magt. Så selv om de er parat til at angribe den psykoseksuelle habitus hos enhver, der truer dem, kan der måske godt være tale om et øjeblikks tøven først. Når hele kontrolmaskineriet overføres til en computer, der endnu ikke er konstrueret på en sådan måde, at den kan opleve begær i nogen form, som vi kan finde tillokkende, så bliver det naturligvis en ganske anden historie. Det er endnu ikke sket i 1984. Da begæret som sådan ikke uden videre lader sig neutralisere, har Partiet ikke anden udvej end at gå ind for afskaffelsen af orgasmen som langsigtet målsætning.

Seksualiteten forstået som en iboende *statsfarlig* drift udtrykkes her gennem Julia, der har et sorgløst, ukompliceret forhold til sine lyster. Hvis bogen kun havde været et politisk essay camoufleret som en roman, var hun formodentlig blevet brugt til at symbolisere et eller andet – “lystprincippet”, måske, eller “middelklassens snusfornuft”. Men da den frem for alt er en roman, er hun som person ikke nødvendigvis kontrolleret af Orwell i ét og alt. En romanforfatter kan sagtens få lyst til at hengive sig til alle sine værste totalitære luner og indskrænke

sine personers frihed. Men som regel løber den slags planer ud i sandet, fordi personerne altid er i stand til at undgå ens altseende øje længe nok til at tænke tanker og sige sætninger, som man aldrig havde fundet på, hvis plottet var det eneste afgørende. En af de mange glæder ved at læse denne bog er netop, at man er vidne til Julias forvandling fra kynisk forførrerke til kærlig ung kvinde, og derfor er det også en af dens sorger, at hendes kærlighed forpures og ødelægges.

I en anden forfatters hænder kunne fortællingen om Winston og Julia nemt være udartet til en af de sædvanlige sentimentale kærlighedshistorier om unge elskende – netop den slags som en romanskrivermaskine i Sandhedsministeriet kunne have produceret. Julia, der jo arbejder i fiktionsdepartementet, må formodes at kende forskel på fantasi og virkelighed, og det er takket være hende, at kærlighedshistorien i 1984 bevarer jordforbindelsen, selv om den måske ved første øjekast ser ud til at følge det sædvanlige skema – dreng kan ikke lide pige, dreng og pige mødes sødt nok, pludselig er dreng og pige alligevel forelskede, så kommer de fra hinanden, og til sidste mødes de igen. Det er sådan set historien ... mere eller mindre. Men der er ingen lykkelig udgang på den. Oprintrinnet til sidst, da Winston og Julia mødes igen, efter at Kærlighedsministeriet har tvunget dem til at forråde hinanden, er et af de mest forstemmende i litteraturhistorien. Og det allerværste er, at vi nemt kan forstå det. Vi oplever medfølelsen og rædslen, men bortset fra det er vi sådan set ikke mere overraskede end Winston Smith over den vending, sagerne har taget. Fra det øjeblik han åbner sin ulovlige bog med blanke sider og begynder at skrive, bærer han undergangen i sig, eftersom han med fuldt overlæg har gjort sig skyldig i en *tankeforbrydelse* og kun venter på, at myndighederne skal indhente ham. Julias uforudsete tilstedeværelse i hans liv bliver aldrig så stort et mirakel for ham, at han begynder at tro på noget bedre end som så. I det øjeblik, han oplever det største velbefindende, mens han står ved vinduet ud til gården og stirrer ud i endeløse vidder af pludselige åbenbaringer, kan han alligevel ikke finde på noget mere fortrøstningsfuldt at sige til hende end: “Vi er de døde,” en konstate-

ring, som tankepolitiet med glæde bekræfter ham i et sekund efter.

Winstons skæbne kommer ikke som nogen overraskelse, og det er da også Julia, vi tænker på med bekymring. Til det sidste har hun troet på, at hun på en eller anden måde kan vinde over regimet, at hendes godmodige anarkisme kan beskytte hende mod alt det onde, hun kan blive udsat for. "Du skal ikke være så modløs," siger hun til Winston, "jeg er ganske god til at holde mig i live." Hun forstår forskellen på tilståelse og forræderi. "De kan få én til at sige hvad som helst – *hvad som helst* – men de kan ikke tvinge én til at tro på det. De kan ikke komme ind i én." Stakkels pige. Man får lyst til at tage fat i hende og ruske hende. Det er jo netop det, de gør – de trænger ind i én, de sår en brutal, uophørlig tvivl om selve sjælen, om det vi tror er menneskets ukrænkelige indre kerne. Da Winston og Julia har ladt Kærlighedsministeriet bag sig, befinder de sig i en permanent tilstand af dobbelttænkning, tilintetgørelsens forstadium, og er ikke længere forelskede, men i stand til at hade og elske Big Brother på samme tid. Det er den sorteste slutning, man kan tænke sig.

Sært nok er det dog alligevel ikke slutningen endnu. Når man vender siden, finder man et tillæg, noget der ligner en slags kritisk essay med titlen "Hovedreglerne for nysprog". Man husker så, at der på side 4 var en fodnote med en opfordring til at blade om bag i bogen og læse tillægget. Nogle læsere gør det, andre gør det ikke – vi kan udlægge det som et tidligt eksempel på en hypertext. I 1948 havde man i den amerikanske Book-of-the-Month-Club så store problemer med dette sidste afsnit, at man krævede både det og kapitlerne fra Emmanuel Goldsteins bog udeladt som betingelse for at bringe romanen i bogklubben. Selv om Orwell risikerede at miste £40.000 på det amerikanske bogmarked, nægtede han at foretage ændringerne og skrev til sin agent:

En bog er en afbalanceret konstruktion, og man kan ikke bare fjerne store lunser hist og her, medmindre man er villig til at skrive det hele om ... jeg kan ikke gå med til, at der bliver pillet ved mit arbejde ud over en vis grænse, og jeg tvivler i øvrigt på, at det kan betale sig i det lange løb.

Tre uger senere bøjede bogklubben sig, men man kan stadig spørge: Hvorfor afslutte en så lidenskabelig, voldsom og mørk roman med noget, der ligner et akademisk appendiks?

Svaret ligger måske i grammatikken. Fra første sætning er "Hovedreglerne for nysprog" konsekvent affattet i datid som for at lede tanken hen på et senere historisk tidspunkt end 1984, hvor nysprog kun er et levn fra fortiden – og hvor essayets anonyme forfatter frit kan diskutere det politiske system, som nysprog engang var det centrale element i, på en kritisk og objektiv måde. Desuden er teksten skrevet på et engelsk, man kender fra tiden før nysprogs indførelse. Efter planen skulle nysprog have fået universel udbredelse i 2050, men det lader til, at det alligevel ikke holdt sig så længe, ikke gik af med sejren, og at de gamle humanistiske tænkemåder, der er indbygget i det engelske sprog, er varet ved, har overlevet og i sidste ende er blevet styrket, og at den sociale og moralske orden, som det er udtryk for, måske endda på en eller anden måde er blevet genoprettet.

I artiklen fra 1946, "James Burnham and the Managerial Revolution", skriver Orwell:

Det kæmpemæssige, uovervindelige og evigtvarende slaveimperium, som Burnham åbenbart drømmer om, bliver aldrig oprettet, og hvis det alligevel skulle blive det, kommer det ikke til at vare ret længe, for slaveriet er ikke længere et stabilt grundlag for noget menneskeligt samfund.

Med sine antydninger af en mulig genopbygning og forløsning er "Hovedreglerne for nysprog" måske en måde at gøre en ellers sort pessimistisk slutning en smule lysere på – og sende os ud på gaderne i vores eget dystopia, hvor vi så kan fløjte en lidt mere munter melodi, end slutningen på historien som sådan ellers kunne give anledning til.

Der findes et fotografi af Orwell og hans adoptiv søn Richard Horatio Blair taget omkring 1946 i Islington. Den lille dreng, der må have været to år på det tidspunkt, smiler med uskrømtet glæde. Orwell holder ham nænsomt med begge hænder og smiler også, glad, men ikke selvtilfreds – hans smil er mere kompliceret end som så; han ser ud, som

om han har opdaget noget, der er mere værdifuldt end hans dyrebare vrede – hovedet er lagt lidt på skrå, og øjnene har et vagtsomt udtryk, der måske kan få biografgængere til at tænke på Robert Duvall i rollen som en person med en fortid, hvor han har oplevet mere, end han egentlig havde styrke til. Winston Smith “troede, at han var født i 1944 eller 1945 ...” Richard Blair blev født den 14. maj 1944. Det er ikke svært at gætte sig til, at Orwell i 1984 forestillede sig en fremtid for sin søns generation, en verden, han ikke ønskede for den, men snarere ville advare imod. Han havde ikke meget tilovers for forudsigelser om det uundgåelige, men bevarede troen på, at almindelige mennesker kunne ændre på forholdene, hvis de ville. Men det er drengens smil, vi vender tilbage til, et umiddelbart, sorgløst smil, der udspringer af en urokkelig tro på, at verden i sidste ende er god, og at menneskelig anstændighed ligesom forældres kærlighed altid kan tages for givet – en tro, der er så uangribelig, at man næsten

kan forestille sig, at Orwell og måske endda vi selv, i hvert fald et kort øjeblik, kunne være villige til at gøre alt for at undgå, at den nogen sinde skulle mistes.

Litteratur:

George Orwell: *An Age Like This 1920-1940, Essays, Journalism and Letters*, Vol. 1, red. Sonia Orwell og Ian Angus. Harmondsworth, Middlesex, England: Harcourt, 1970

George Orwell: *In Front of Your Nose 1946-1950, Essays, Journalism and Letters*, Vol. 4, red. Sonia Orwell og Ian Angus. Boston: David R. Godine, 2000

Michael Shelden: *Orwell: The Authorized Biography*. New York: HarperCollins, 1991

På dansk ved Claus Bech

Copyright © 2003 by Thomas Pynchon. Reprinted with the permission of Melanie Jackson Agency, LLC.

